

diye söz edilmektedir. Sübhânellah vb. tesbih ifadelerini zikir amacıyla söylerken abdestli olmak gerekmemekle birlikte Allah'ı zikrederken abdestli bulunmanın efdal olduğu belirtilmiştir. Tesbihin sayısını belirlemek için namaz dışında iken parmakların, taş ve tesbih gibi araçların kullanılması câizdir. Namazda iken tesbihi içinden ya da parmak uçlarıyla saymak bazı fakihlerce mekruh, bazılarınca câiz görülmüştür.

Zikir için uygun sayılmayan yer ve zamanlar hariç Allah'ı tesbih etmek herhangi bir vakitle sınırlı değildir. Mutlak anlamda Allah'ı tesbih etmenin fazileti bir hadiste şöyle ifade edilir: "Bir kimse gün içinde yüz defa 'Allah'ı hamd ile tesbih ederim" (sübhânellâhi ve bi-hamdihî) derse deniz köpüğü kadar da olsa günahları affolunur" (Müslim, "Zikir", 28). Ancak bazı âyet ve hadislerde belirli zamanlarda tesbihatta bulunulması teşvik edilmiştir (bu âyetlerde geçen tesbihin namaz anlamına geldiği görüşü de vardır). Meselâ vakit namazlarından sonra yapılan tesbihat (Müslim, "Mesâcid", 142-146), sabah akşam yüzer defa "sübhânellâhi ve bi-hamdihî" denilmesi (Müslim, "Zikir", 29) gibi. Ayrıca namaza başlarken Sübhâneke duasının okunması konuyla ilgili hadislerle dayanan Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre sünnet, bu hadisleri zayıf gören Mâlikîler'e göre mekruhtur. Rükûda "sübhâne rabbiye'l-azîm" denilmesi Hanefî, Mâlikî ve Şâfiîler'e göre sünnet, Hanbelîler'e göre bir defa söylenmesi vâcib, üç defa söylenmesi sünnettir. Cemaatle kılınan namazlarda bu tesbihin üç defadan fazla söylenmemesinin daha uygun olduğu, tek başına kılınan namazlarda daha çok söylenebileceği kaydedilmektedir. Secdede "sübhâne rabbiye'l-a'lâ" şeklinde yapılan tesbih için de aynı hükümler geçerlidir. İmamın namazda yapılması durumunda cemaatin onu "sübhânellah" deyip uyarması dört mezhebe göre müstehaptır. Mâlikîler kadınların da bu kapsamda olduğu kanaatindedir; çoğunluğa göre ise onlar el çıparak uyarıda bulunmalıdır (ilgili hadisler için bk. Müslim, "Şalât", 102-106). Namaz kılarken karpıyı çalan birine namazda olduğunu bildirmek, tehlikeli bir durumu farketmeyen kimseyi uyarmak veya farkına varmadan bir şeye zarar vermek üzere olan kişinin dikkatini çekmek amacıyla "sübhânellah" denilebilir. Bayram namazlarındaki zevâid tekbirleri arasında tesbih vb. zikir sözlerini söylemek Mâlikîler dışındaki çoğunluğa göre müstehaptır. Şaşırma, hayret etme gibi durumlarda Hz. Peygamber'in "sübhânellah" dediği rivayet edilmiştir (Müslim, "Hayız", 116; "Kasâme", 24). Gök gürültüsü işitildiğinde, "Gök gürültüsünün kendisini hamd ile tesbih ettiği, meleklere de heybetinden dolayı kendisine tesbihatta bulunduğu Allah'ı tesbih ederim" duasını okumak müstehaptır (yakın anlam içeren bir âyet için bk. er-Ra'd 13/13). Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyli *Risâle fî kelâmihi 'alâ "sübhânellâh" bi-râbihâ ve şerhîhâ*, Mekhûl b. Fazl en-Neseî *Kitâb fî fazli sübhânellâh*, Niftaveyh *Mes'eleü sübhân* adıyla birer eser yazmışlardır. Ayrıca Kur'an ve Sünnet'te tesbih kavramı hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "sbh" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "sbh" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "sbh" md.; *et-Ta'rifât*, "Tesbih" md.; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Şurûh* (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul 2006, VIII, 282-284; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki - Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1406/1986, II, 178-180, 192, 240, 397, 412, 414; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil*, Beyrut 1398, II, 29; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâs*, I, 347-348, 367, 380, 381; II, 48; Kalyûbî, *Hâşiye 'alâ Şerhi Minhâcî't-ğâlibin*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), I, 147, 155, 189-190, 317-318; *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, I, 99, 147; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), I, 248; Şevkânî, *Fethu'l-ğadir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rifet), V, 272-273; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 320, 328, 332, 551, 559, 568; Muhammed b. İshak Kendû, *et-Tesbih fî'l-Kitâb ve's-Sünne ve'r-red 'ale'l-mefâhimü'l-hâfî'e fih*, Riyad 1426, I-II; D. Gîmaret, "Sübhân", *EI²* (İng.), IX, 742-743; "Tesbih", *Mu.F.*, XI, 280-292.

MEHMET BOYNUKALIN

□ MÛSİKİ. "Sübhânellah" kelimesini söylemek suretiyle "Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederek ululamak, yüceltmek" anlamında olan **tesbih** bu maksatla her vakit namazının sonunda otuz üçer defa "sübhânellah", "elhamdüillâh" ve "Allâhü-ekber" sözlerini terennüm etmekten ibarettir. Bu adın verilmesi namazın sonunda tekrarlanan üç kelimedenden birincisinin "sübhânellah" olmasından dolayıdır.

Dinî mûsikinin cami mûsikisi bölümü eserlerinden bir form olup cumhur müezzinliği içerisinde mütalaa edilen tesbih, camilerde namazdan sonra müezzin mahfilinde bir veya birkaç müezzin tarafından bölüm bölüm ve bazan nöbetleşe cemaatin dua etmesine zemin hazırlamak için irticâlen değişik makamlardan ve usulsüz olarak icra edilir. Her bir tesbih sözü ilk defa müezzin tarafından yüksek sesle, geri kalan kısımlar cemaatin gizli tekrarı ile

okunur. Dinî mûsiki açısından bu icrada dikkat edilmesi gereken husus müezzinler arasındaki melodi uyumu olup bu da cümleler arasındaki perdelerin uyumu şeklinde izah edilebilir. Tesbih esnasında bir müezzinin bir önceki ifadede bıraktığı perdeden diğer müezzin uyumlu biçimde devam etmelidir. İcrada tesbih sözleri uzun cümlelerden oluşmadığı için makam geçkisi yapılmamalı, eğer yapılacaksa geçkinin de uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Türk dinî mûsikisinde ayrıca ramazan ayında ve kutsal gecelerde sabaha doğru müezzinler tarafından minarelerde okunan ve "sübhâne'l-melikü'l-mevlâ" veya "sübhâne'l-melikü'l-a'lâ" sözleriyle başlayan eserlere "tesbih ilâhisi" adı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Mûsikisi*, İstanbul, ts., III, 67; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara, ts. (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), s. 167, 169; M. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikisi Beste Formları*, Ankara 1992, s. 55; Recep Tural, *Türk-Din Mûsikisinde Na't, Tesbih ve Temcidler* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Pakalın, III, 471-472; Öztuna, *BTMA*, II, 391.

ERDOĞAN ATEŞ

TESBİH (التسبيح)

Tekrar edilen zikrin sayısını belirlemek amacıyla ipe dizilen belli sayıdaki boncuklar.

Tesbih kelimesi Allah'ı zikretmenin yanında zikirlerin sayısını belirlemede kullanılan aletin adı olmuş ve Türkçe'de ses uymuna göre "tespîh" şekline dönüşmüştür. Araplar tesbih aleti anlamında "misbaha" kelimesini kullanırlar. İslâm'da tesbihin ilk ortaya çıkışı sahâbe dönemine kadar uzanır. Hz. Peygamber'in terekisi arasında bir tesbih bulunduğunu söyleyenler varsa da bu iddiayı sahih kaynaklarla doğrulamak mümkün değildir (Abdülhay el-Kettânî, III, 98, 100). Hz. Ali'nin Resûl-i Ekrem'den tesbihin güzel bir hatırlatıcı olduğuna dair naklettiği söylenen hadis hakkında Nâsirüddin el-Elbânî mevzû demektedir (Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, IV, 259). Tesbihin ortaya çıkmasını hadis kaynaklarında yer alan belli sayıda zikirlerle alakalı rakamların etkilediği şüphesizdir. Zikirlerin eksik veya fazla yapılmasının sünnete uygun düşmeyeceğini düşünen sahâbeden bazıları çakıl taşı, hurma çekirdeği veya ip üzerine atılmış düğümlemlerle sayıyı belirlemeye çalışırlardı. Tavsiye edilen farklı ra-